

ks. Robert Nęcek

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

POSTAWA MORALNA I KOMUNIKACYJNA NAUCZYCIELA AKADEMICKIEGO W KSZTAŁTOWANIU OSOBOWOŚCI STUDENTÓW

Abstract **The moral and communication attitude of the academic teacher in shaping the personality of students.** In this article the author deals with the problems of moral and communication attitudes of teachers, which has a significant influence on the personality of students. This is extremely important because there is a close connection between education and the message. Education enables a message that positively or negatively affects the development and formation of young people. Although education – according to Pope Francis – has been universally degrading, and any attempt to achieve unity is thwarted because of the interests, which, in most cases, do not have much in common with education, as well as the fact that it is difficult to make contradictory attitudes complement each other, this teaching will always be an expression of social love. This is because it includes paradoxes: the more attention is paid to details and individual affairs of each student, the more their actions become associated with what is common, what is great, with what builds the nation and the country.

Postawa moralna i komunikacyjna nauczyciela akademickiego w kształtowaniu osobowości studentów. W artykule autor zajmuje się problematyką moralnej i komunikacyjnej postawy nauczycieli akademickich, która ma istotny wpływ na kształtowanie osobowości studentów. Jest to niezwykle istotne, gdyż między wychowaniem a przekazem zachodzi ścisły związek. Wychowanie umożliwia przekaz, który pozytywnie lub negatywnie wpływa na rozwój i formację młodych ludzi. Choć edukacja – według Franciszka – ulega powszechnej degradacji, a każda próba osiągnięcia jedności jest udaremniana ze względu na interesy, które w większości przypadków z edukacją nie mają wiele wspólnego i trudno jest doprowadzić do uzupełniania się postaw przeciwstawnych; to jednak nauczanie zawsze pozostanie wyrazem miłości społecznej. W niej bowiem istnieją

paradoksy: im więcej zwraca się uwagi na detale i poszczególne sprawy każdego studenta, tym bardziej „jego działanie wiąże się z tym, co wspólne, co wielkie, z tym, co buduje naród i państwo”.

Keywords an academic, moral authority, communication, responsibility
nauczyciel akademicki, autorytet moralny, komunikacja, odpowiedzialność

Ojciec święty Franciszek, przemawiając w Parlamencie Europejskim w Strasburgu, podkreślił, że „edukacja nie może ograniczać się do dostarczania zbioru wiedzy technicznej, ale musi sprzyjać bardziej złożonemu procesowi rozwoju całego człowieka. Dzisiejsza młodzież chce mieć możliwość odpowiedniej i pełnej formacji, aby patrzeć w przyszłość nie z rozczarowaniem, lecz z nadzieją”¹. Położenie akcentu na całościowy rozwój osobowości studentów wymaga dojrzałości w postawie i działaniu nauczycieli akademickich. Chodzi o to, że w procesie kształtowania osobowości młodego człowieka nie można się obejść bez autorytetu, który uwiarygodnia sprawowanie nad nim opieki i troski. Autorytet jest owocem doświadczenia i kompetencji, a zdobywa się go przez konsekwentne życie i osobiste zaangażowanie² wyrażające się w wysokim poziomie moralnym i komunikacyjnym. To właśnie dzięki autorytetowi student w nauczycielu może zobaczyć mistrza. W tym kontekście zostaną omówione następujące zagadnienia: postawa moralna warunkiem autorytetu nauczyciela, jego postawa komunikacyjna i podstawowe zasady kształtujące osobowość studenta.

1. POSTAWA MORALNA WARUNKIEM AUTORYTETU NAUCZYCIELA

Niewątpliwie postawa jest wyuczoną skłonnością do reagowania w społecznie określony sposób, przejawiającą się w konkretnych czynach. Jest podejmowaniem określonych działań, będących odpowiedzią na społeczne oczekiwania. Postawą jest zorganizowanym zbiorem reakcji, która dokonuje się wewnątrz osoby, a którą dostrzega się w formie uzewnętrznionej³. Warto podkreślić, że źródłem postaw jest przyjęty przez nauczyciela akademickiego światopogląd. Oznacza to, że stopień oddziaływania nauczyciela akademickiego na ucznia uzależniony jest od mocy i bogactwa jego osobowości. Im bardziej skryształizowana osobowość, „tym większe oddziaływanie. A o krystalizacji osobowości w wielkiej mierze decyduje hierarchia wartości i zbudowany na niej światopogląd”⁴. Z tej racji Benedykt XVI zauważył, że istnieje rozłam między pokoleniami,

¹ Franciszek, *Między godnością i transcendencją. Przemówienie w Parlamencie Europejskim (25.II.2014)*, „L'Osservatore Romano” 12 (2014), s. 12.

² Por. Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania (21.01.2008)*, „L'Osservatore Romano” 4 (2008), s. 5.

³ Por. J. Turowski. *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Lublin 1993, s. 48–49.

⁴ E. Staniek, *Wychowawca – zawód czy powołanie?*, „Przebudzenie” 10 (1996), s. 21.

który jest skutkiem nieprzekazywania pewników i wartości⁵. Należy więc zwrócić uwagę na rozumienie postawy, autorytet moralny i odpowiedzialność, będącą przejawem mądrości.

1.1. ROZUMIENIE POSTAWY

Pojęciu postawy przypisuje się wiele znaczeń. Niejednoznaczność tego terminu wydaje się najbardziej charakterystyczną jego cechą. Mimo to „postawa” jest najczęściej używanym pojęciem w naukach społecznych. Co więcej, w wielu definicjach można wskazać pewne powtarzające się elementy, stanowiące rdzeń znaczeniowy omawianego pojęcia. Zatem w organizacji postawy wyodrębnia się trzy komponenty – poznawczy, afektywny, czyli emocjonalny, i behawioralny. Komponent poznawczy opiera się na wiedzy o przedmiocie postawy. Mogą nim być osoby, grupy społeczne, wartości duchowe i materialne. Warto jednak podkreślić, że wiedza o przedmiocie postawy może być pewnym stereotypem, może być nieprawdziwa. Poznanie bowiem nie obejmuje tylko wiedzy, ale jest zabarwione sądami i poglądami własnymi lub przejętymi od innych⁶. Dlatego zblizenie wymaga dobrej woli. Tymczasem stereotypowe myślenie „trudno jest przewyciężyć, ponieważ ono dobrze wpisuje się w lenistwo człowieka, w lenistwo myślenia”⁷. Obok myślenia stereotypowego pojawiają się uprzedzenia, postawy silnie nacechowane emocjonalnie i wartościująco, mające negatywną konotację o podłożu psychologicznym⁸. Dlatego papież Franciszek powiedział: „Idźcie naprzód! W życiu zawsze znajdą się osoby, które będą wam czynić propozycje, żebyście przyhamowali, aby zablokować waszą drogę. Proszę, idźcie pod prąd. Bądźcie odważni, odważnie – idźcie pod prąd”⁹.

Postawa zawsze wiąże się z oceną afektywną. Może być pozytywna lub negatywna. Z tej racji postawa obojętna wewnętrznie staje się sprzecznością, gdyż zakłada z natury rzeczy emocjonalną relację do drugiej osoby¹⁰. W tej perspektywie Franciszek akcentuje postawę bliskości i kulturę spotkania. Według niego uniwersytet jest miejscem uprzywilejowanym, „w którym się promuje kulturę dialogu, uczy się jej i nią się żyje. Nie niweluje ona w sposób bezkrytyczny różnic i pluralizmów – a to jest jedno z zagrożeń, jakie niesie ze sobą globalizacja – ale też nie doprowadza ich do skrajności, by stały się przyczyną konfliktu, lecz otwiera na konstruktywne spotkanie. To właśnie znaczy rozumieć i dowartościować bogactwo drugiego człowieka, nie patrząc na niego z obojętnością lub lękiem, lecz uznając go za czynnik rozwoju. Dynamika, która rządzi relacjami między osobami, grupami, krajami, często nie nosi cech bliskości, spotkania, lecz ma

⁵ Por. Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania* (21.01.2008), „L'Osservatore Romano” 4 (2008), s. 4.

⁶ Por. J. Turowski, *Socjologia. Małe struktury społeczne*, dz. cyt., s. 50–51.

⁷ R. Kapuściński, *Dalem głos ubogim*, Kraków 2008, s. 31.

⁸ Por. M. Czyżewski, *Uprzedzenie*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, red. Z. Boksański i in., t. 3, Warszawa 2000, s. 273.

⁹ Franciszek, *Wy jesteście zwiastunami nadziei. Spotkanie z młodzieżą z diecezji Piacenza-Bobbio* (28.08.2013), „L'Osservatore Romano” 10 (2013) s. 49.

¹⁰ Por. M. Marody, *Postawa. Zawartość znaczeniowa pojęcia*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, dz. cyt., s. 152.

cechy konfliktu. Nigdy nie bójcie się spotkania, dialogu, konfrontacji, również między uniwersytetami”¹¹. W końcu postawa charakteryzuje się elementem behawioralnym. Oznacza to, że poglądy i uczuciowe nastawienie popychają osobę do określonego działania wobec określonego podmiotu. Wyraża się to przez słowo i działanie, wyzwając skonkretyzowaną aktywność. Warto dodać, że z postawą ma się do czynienia wówczas, kiedy wiąże się ona z ocenami względnie trwałymi¹².

1.2. AUTORYTET MORALNY

W procesie kształtowania osobowości studentów niezwykle ważną kwestią jest posiadanie autorytetu moralnego. Autorytet uwiarygodnia sprawowanie władzy i jest owocem doświadczenia i kompetencji, a zdobywa się go „dzięki konsekwentnemu życiu i osobistemu zaangażowaniu, wyrażającemu prawdziwą miłość”¹³. Wówczas miłość oznacza wierność, stałość i „wywiązywanie się ze zobowiązań”¹⁴. W tym kontekście człowiek staje się stróżem godności drugiej osoby, a nie promotorem jej lekceważenia i deprecjonowania. Dlatego moralność – według kardynała Ratzingera – rozpoczyna się „od spojrzenia na drugiego, strzeże prawdy i godności człowieka: człowiek potrzebuje, aby być sobą i nie zagubić swojej tożsamości w świecie rzeczy”¹⁵. Czym więc jest moralność? Samo słowo „moralność” znaczy: obyczaj i zwyczaj (gr. *ethos*), a także obyczajność (łac. *moralitas*). Chodzi o ogólny obowiązek warunkujący właściwe relacje między ludźmi. Obowiązek ten istnieje nie ze względu na sankcje społeczne, lecz z powodu ukierunkowania na człowieka jako istotę wolną i rozumną¹⁶. Inaczej mówiąc, człowiek zobowiązany jest do traktowania drugiego człowieka jako człowieka, a skoro drugi człowiek jest człowiekiem, to nasz „stosunek do niego nie może być taki, jaki jest nasz stosunek do rzeczy lub przedmiotów. Człowiek nie może być środkiem do osiągnięcia czyjegoś celu. Człowiek może być jedynie celem działalności człowieka”¹⁷. Oznacza to, że pozytywistyczny styl życia, oparty jedynie na tym, co da się zmierzyć i wyliczyć, prowadzi prostą drogą do moralnej zapaści, a tam – jak zauważył Benedykt XVI – „gdzie upada moralność, upada też prawo. A tam, gdzie upada prawo, pojawia się korupcja i przemoc, a wraz z nimi zniszczenie wspólnego dobra”¹⁸. Z tej racji autorytet moralny zdobywa się przez bycie człowiekiem. Człowiekiem pod każdym względem. Oznacza to, że „być ludzkim to być

¹¹ Franciszek, *Apokalipsa, która nie nastąpi. Przemówienie do przedstawicieli świata akademickiego i kultury*, „L'Osservatore Romano” II (2013), s. 28.

¹² Por. J. Turowski, *Socjologia. Małe struktury społeczne*, dz. cyt., s. 51.

¹³ Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania* (21.01.2008), „L'Osservatore Romano” 4 (2008), s. 5.

¹⁴ Benedykt XVI, *Orędzie na XXVII Światowy Dzień Młodzieży* (Watykan, 15.03.2012), „L'Osservatore Romano” 5 (2012), s. 11.

¹⁵ J. Ratzinger, *Europa Benedykta w kryzysie kultur*, przekł. W. Dzieża, Częstochowa 2005, s. 90.

¹⁶ Por. J. Kowalski, *Moralność*, [w:] Jan Paweł II, *Encyklopedia nauczania moralnego*, red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Radom 2005, s. 339–340.

¹⁷ J. Tischner, *Jak żyć?* Wrocław 1994, s. 78.

¹⁸ Benedykt XVI, *Elementarz Benedykta XVI – Josepha Ratzingera dla pobożnych, zbuntowanych i szukających prawdy*, Kraków 2008, s. 71.

szlachetnym, to być dobrym, to być człowiekiem sprawiedliwym, odznaczającym się prawdziwą roztropnością, mądrością¹⁹.

1.3. ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRZEJAWEM MĄDROŚCI

W konstytucji apostołskiej *Sapientia Christiana* Jan Paweł II ukazał mądrość jako sprawność moralną, która nie może być sprowadzona jedynie do usprawnienia intelektu²⁰. Słowo „mądrość” należy do tych słów, które na giełdzie współczesnego języka nie ma stałej wartości. Wydaje się nawet staroświeckie, okraszone ironią i sarkazmem²¹. Czym właściwie ona jest? Mądrość jest uczestnictwem w Boskim sposobie widzenia i oceny rzeczy zgodnie z rzeczywistością²². Zakłada odpowiedzialność za studenta, współpracującego profesora i wszystkich innych pracowników uczelni. Być więc odpowiedzialnym za bliźniego oznacza, że „chcemy jego dobra i czynimy to, co dla niego dobre, pragnąc, by otworzył się on na logikę dobra; interesować się bratem to tyle, co otworzyć oczy na jego potrzeby, przewyciężając zatwardziałość serca, która zaślepia w obliczu cierpień innych ludzi”²³. W tej perspektywie nauczyciel akademicki jest w stanie kształtować osobowość studentów jedynie wtedy, kiedy ma autorytet moralny i zawodowy. Brak autorytetu powoduje, że wykładowca może przekazać odpowiedni zasób wiedzy, ale bez możliwości oddziaływania wychowawczego. Tymczasem wychowanie wymaga odpowiedniego wyważenia między dyscypliną a wolnością, gdyż bez zasad „postępowania i życia, obowiązujących na co dzień, także w rzeczach błahych, charakter się nie kształtuje i nie jest się przygotowanym do stawienia czoła próbom, których nie zabraknie w przyszłości”²⁴.

Chodzi o to, że życie jest pasmem częstych stresów, które trzeba pokonywać i rozwiązywać. Życie jest umiejętnością radzenia sobie z trudnościami, a skoro tak, to nieuniknione jest popełnianie błędów. Dlatego zadaniem profesora, który ma aspiracje do bycia mistrzem, jest umiejętność przygotowania ludzi młodych do radzenia sobie z sytuacjami stresującymi, uodpornienie ich na nie, a nade wszystko nauczenie ich, w jaki sposób poradzić sobie z nimi we własnym życiu²⁵. Nieprzypadkowo więc Benedykt XVI podkreślił, że „odpowiedzialnym człowiekiem jest ten, kto potrafi odpowiadać za siebie i za innych. Człowiek wierzący stara się ponadto i przede wszystkim, odpowiadać przez Bogiem, który jako pierwszy go ukochał”²⁶.

¹⁹ Benedykt XVI, *Uczmy się przeżywać z Chrystusem cierpienia życia chrześcijańskiego. Lectio divina dla duchowieństwa diecezji rzymskiej*, „L'Osservatore Romano” 5 (2010), s. 25.

²⁰ Por. Jan Paweł II, konst. apost. *Sapientia christiana*, l.

²¹ Por. Benedykt XVI, *Elementarz Benedykta XVI dla pobożnych, zbuntowanych i szukających prawdy*, wybrał i oprac. M. Zawada, Kraków 2008, s. 182.

²² Por. Benedykt XVI, *Elementarz Benedykta XVI...*, dz. cyt., s. 183.

²³ Benedykt XVI, *Praktykowanie miłości bliźniego jest udziałem w nowej ewangelizacji. Przemówienie do członków Koła św. Piotra z okazji przekazania „obola”* (24.02.2012), „L'Osservatore Romano” 4 (2012), s. 37.

²⁴ Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania* (21.01.2008), „L'Osservatore Romano” 4 (2008), s. 5.

²⁵ Por. E. Staniek, *Wychowawca – zawód czy powołanie*, dz. cyt., s. 21.

²⁶ Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania* (21.01.2008), „L'Osservatore Romano” 4 (2008), s. 5.

Dodatkowo odpowiedzialny nauczyciel akademicki uwrażliwia wychowanków na różne sytuacje życiowe, w których jest miejsce dla wierzących i niewierzących, odważnych i tchórzliwych, zazdrosnych, zepsutych i bezinteresownych, z twarzą i bez twarzy. Chodzi więc o kształtowanie osobowości studenta w pełnym życiowym realizmie, bo czyż w sytuacjach kryzysowych i trudnych – jak pytał przedstawiciele świata akademickiego papież Franciszek – „mamy «umyc ręce» i zamknąć się w sobie? Myślę, że nie tylko istnieje droga, którą możemy pójść, lecz że właśnie moment historyczny, w którym żyjemy, przynagła nas do szukania i znajdowania dróg nadziei, które mogą otworzyć przed naszym społeczeństwem nowe horyzonty”²⁷.

2. KOMUNIKACYJNA POSTAWA NAUCZYCIELA

Papież Franciszek w adhortacji *Evangelii gaudium* zwrócił uwagę na konieczność przyswojenia sobie pedagogiki prowadzącej, która pomaga osiągać pełnię dojrzałości. Dzięki niej można osiągnąć zdolność do podejmowania wolnych i odpowiedzialnych decyzji²⁸. Pedagogika ta zakłada umiejętność komunikacji i przyjaźni, które są głęboko zakorzenione w ludzkiej naturze. Chodzi więc o taką pedagogikę komunikacyjną, która pomaga odkrywać i budować bliskość²⁹. Papieska uwaga jest niezwykle ważna, gdyż „pozytywną cechą nowej rzeczywistości kulturalnej, opartej na elektronicznych środkach przekazu, ma być odbudowa poczucia wspólnoty”³⁰. Na komunikacyjną postawę nauczyciela akademickiego składają się pojęcie komunikacji, komunikacja jako forma tworzenia zdrowego środowiska i rzeczowy język przekazu.

2.1. POJĘCIE KOMUNIKACJI

Niewątpliwie komunikacja nie oznacza jedynie korzystania z mediów. Nade wszystko polega na byciu osiągalnym dla innych jako osoba. Komunikacja to życzliwe spojrzenie na odbiorcę. Zawsze przyjmuje postać osobistej relacji³¹. Dlatego komunikacja jest potężną drogą prowadzącą do budowania poczucia wspólnoty w środowisku akademickim³². W tym kontekście „pragnienie łączności i instynkt komunikowania się, tak oczywiste we współczesnej kulturze, w rzeczywistości nie są niczym innym jak nowoczesnym wyrazem podstawowej i stałej skłonności człowieka do przekraczania samego siebie, by

²⁷ Franciszek, *Apokalipsa, która nie nastąpi. Przemówienie do przedstawicieli świata akademickiego i kultury*, „L'Osservatore Romano” 11 (2013), s. 27.

²⁸ Por. Franciszek, adhort. apost. *Evangelii gaudium*, 171.

²⁹ Por. Franciszek, *Przekaz o rodzinie jako uprzywilejowanym miejscu spotkania w bezinteresownej miłości. Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2015*, „L'Osservatore Romano” 3–4 (2015), s. 16.

³⁰ K. Gurba, *Prawo galaktyk do powrotu*, [w:] *W prostocie prawdy, w pokorze miłości, Studia i materiały dedykowane ks. prof. zw. dr hab. Janowi Walowi*, red. T. Borutka i in., Kraków 2009, s. 264.

³¹ Por. J. P. Foley, *Bóg w globalnej wiosce. Arcybiskup John Patrick Foley w rozmowie z Ulrichem Bobingerem*, tłum. M. Rodkiewicz, Kraków 2002, s. 103.

³² Por. F. Lombardi, *Uffici stampa nella Chiesa (Fatima, 10.09.2009)*, wykład niepublikowany, Fatima 2009, s. 7.

nawiązywać relacje z innymi ludźmi”³³. Chodzi więc o doświadczenie międzyludzkiej więzi, która powoduje, że uniwersytet jest miejscem wzajemnej akceptacji, wychodzenia sobie naprzeciw i zmniejszania dystansu³⁴. Chodzi także o to, aby umiejętnie uczyć młodzież żyć w świecie komunikacji zgodnie „z kryteriami takimi jak godność osoby ludzkiej i dobro wspólne”³⁵.

Warto zauważyć, że dzięki rewolucji elektronicznej ludzie, którzy do tej pory nic o sobie nie wiedzieli i nigdy wcześniej się nie widzieli, nagle wiele o sobie wiedzą. Z tego powodu promować dobrą komunikację to – według Ewy Kucharskiej – „mieć jasność co do tego, co chce się przekazać i uzyskać”³⁶. Zaprzeczeniem dobrej komunikacji jest pragmatyzm codziennego życia, w którym pozornie wszystko znajduje się w najlepszym porządku, a w rzeczywistości wiara się wypala i stacza w mierność. Wówczas powołani do kształtowania osobowości studentów i komunikowania im życia „ulegają fascynacji rzeczami rodzącymi jedynie ciemność i znużenie, osłabiając dynamizm apostołski”³⁷. Tymczasem dobra komunikacja jest formą tworzenia zdrowego środowiska, w którym studenci dojrzewiają emocjonalnie i intelektualnie.

2.2. KOMUNIKACJA FORMĄ TWORZENIA ZDROWEGO ŚRODOWISKA

Benedykt XVI zauważył, że w procesie kształtowania osobowości studentów sercem wychowania staje się niezawodna nadzieja³⁸, która może się rozwijać jedynie w zdrowym środowisku. Zdrowe środowisko to takie, w którym miłość i przyjaźń potrafią wyrobić w kadrze profesorskiej cechy i odwagę prawdziwych mistrzów. Postawa mistrza wyraża się w konsekwentnym świadectwie własnego życia i stanowczości, niezwykle istotnej w kształtowaniu silnych charakterów swoich wychowanków³⁹. Dlatego podstawowym zadaniem uczelni, w tym uczelni katolickiej, jest wychowanie sumienia, gdyż wiąże się ono z kształtowaniem niezbędnej odpowiedzialności w zakresie etyki indywidualnej i społecznej⁴⁰.

W tym kontekście warto zauważyć, że informacja i wiedza – choć ważne – to jednak nie wystarczają. Co więcej, sama informacja upraszcza, „przeciwstawia sobie różnice

³³ Benedykt XVI, *Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni. Orędzie na 45 Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.2011)*, „L'Osservatore Romano” 3 (2009), s. 5.

³⁴ Por. Franciszek, *Przekaz o rodzinie jako uprzywilejowanym miejscu spotkania w bezinteresownej miłości. Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2015*, „L'Osservatore Romano” 3–4 (2015), s. 16.

³⁵ Franciszek, *Przekaz o rodzinie jako uprzywilejowanym miejscu spotkania w bezinteresownej miłości...*, dz. cyt., s. 17.

³⁶ E. Kucharska, *Komunikacja interpersonalna*, [w:] *Pracownik socjalny wobec wyzwań współczesności*. red. T. W. Gierat, E. Kucharska, A. Grudziński, Kraków 2012, s. 356.

³⁷ Franciszek, adhr. apost. *Evangelii gaudium*, 83.

³⁸ Por. Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania (21.01.2008)*, „L'Osservatore Romano” 4 (2008), s. 6.

³⁹ Por. Benedykt XVI, *Wychowanie do dobra jest możliwe również w naszych czasach. Przemówienie z okazji przekazania diecezji rzymskiej „Listu o pilnej potrzebie wychowania” (23.02.2008)*, „L'Osservatore Romano” 4 (2008), s. 11.

⁴⁰ Por. Benedykt XVI, *Konferencja prasowa na pokładzie samolotu lecącego do Meksyku*, „L'Osservatore Romano” 5 (2012), s. 27.

i odmienne zapatrywania, zachęcając do opowiedzenia się po jednej lub drugiej stronie, zamiast dawać ogólny obraz sytuacji⁴¹. Na marginesie należy podkreślić, że ważną kwestią wychowawczą jest przekaz. Nie ma bowiem interakcji społecznej bez komunikacji⁴². Dokonując więc analizy przekazu, bierze się pod uwagę wiedzę techniczną. Po niej przychodzi czas na gruntowną wiedzę o problemie, o którym chce się mówić. Etapem końcowym staje się przekonanie co do właściwych powodów informowania, gdyż informowanie jest zarazem formowaniem słuchacza⁴³. W takim rozumieniu rzeczy informacja jest skonkretyzowanym wyborem, gdyż wszystkiego przedstawić się nie da. Każdy wybór zaś staje się również skonkretyzowaną oceną, która wprowadza człowieka w pole oddziaływania etycznego. Wówczas ocena jest oceną odpowiedzialną wtedy, kiedy opiera się na uznanych powszechnie wartościach⁴⁴. Dlatego strategia informacji zawsze powiązana jest bezpośrednio z moralną postawą osoby przygotowującej tę strategię⁴⁵. Na marginesie warto dodać, że istotną kwestią w procesie kształtowania osobowości studentów jest wyrobienie w nich świadomości dochowania tajemnicy. Chodzi o to, że dyskrecja jest podstawowym warunkiem zaufania. Ten, kto nie pojmuje, czym jest dyskrecja, nie jest godny zaufania⁴⁶. Dlatego Franciszek podkreślił, że Kościół potrzebuje wychowawców, którzy mając doświadczenie w towarzyszeniu, potrafią roztropnie postępować, rozumieć i oczekiwać⁴⁷, stwarzając w ten sposób środowisko nieustannego rozwoju na każdej płaszczyźnie.

2.3. JĘZYK RZECZOWY I EMPATYCZNY

Benedykt XVI, przemawiając do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury, zauważył, że komunikacja i język stanowią klucz do wzajemnego wyrażania i zrozumienia siebie. Są ważnymi przejawami ludzkiej kultury. To właśnie na nią składają się pojęcia i informacje, reguły życia i wierzenia. Bez nich byłoby niezwykle trudno nawiązywać relacje społeczne i doskonalić się w człowieczeństwie⁴⁸. W tej perspektywie wejść w interakcję z młodymi ludźmi to umieć wiele słuchać, dzielić z nimi życie i z uwagą zwracać się ku nim. Dlatego podstawowym wymogiem dotarcia do nich

⁴¹ Franciszek, *Przekaz o rodzinie jako uprzywilejowanym miejscu spotkania w bezinteresownej miłości. Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2015*, „L'Osservatore Romano” 3–4 (2015), s. 17.

⁴² Por. R. Nęcek, *Sieci społecznościowe nowym miejscem Ewangelizacji w edukacji Księży Rogacionistów*, [w:] *Pedagogia duszpasterstwa św. Hannibala Maria di Francia*, red. E. Kucharska, R. Nęcek, Kraków 2014, s. 52; *I network sociali come nuovo logo di Evangelizzazione nell'educazione Dei Padri Rogazionisti*, [w:] *Opziona preferenziale per i poveri S. Annibale Maria di Francia*, a cura di R. Nęcek, E. Kucharska, Roma 2014, s. 44.

⁴³ Por. J. P. Foley, *Bóg w globalnej wiosce. W rozmowie z Ulrichem Bobingerem*, tłum. M. Rodkiewicz, Kraków 2002, s. 32.

⁴⁴ Por. Benedykt XVI, *Elementarz Benedykta XVI dla pobożnych, zbuntowanych i szukających prawdy*, Kraków 2008, s. 216.

⁴⁵ Por. R. Nęcek, *Komunikacja medialna w służbie godności osoby ludzkiej w świetle nauczania społecznego Kościoła*, [w:] *Godność w perspektywie nauk*, red. H. Grzmil-Tylutki, Z. Mirek, Kraków 2012, s. 119.

⁴⁶ Por. E. Staniak, *W poszukiwaniu mądrości*, Kraków 2004, s. 79.

⁴⁷ Por. Franciszek, *adhort. apost. Evangelii gaudium*, 171.

⁴⁸ Por. Benedykt XVI, *Nowe i kreatywne języki, pozwalające prowadzić dialog ze wszystkimi. Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury (13.II.2010)*, „L'Osservatore Romano” 1 (2011), s. 27.

jest język prosty, rzeczowy i zrozumiały. Chodzi o to, aby nie stwarzać ryzyka mówienia w próżni⁴⁹. Prostota przekazu jest niezwykle ważna, gdyż „niezdolność języka do przekazania głębokiego sensu i piękna doświadczenia wiary może być jedną z przyczyn zubożnienia wielu osób, zwłaszcza młodych”⁵⁰. Język prosty jest językiem rzeczowym, a język taki przystaje do rzeczy, jest skonkretyzowany i wnoszący światło⁵¹. Z tego powodu z wiary religijnej należy czerpać cenne „wskazania i inspirację do prowadzenia racjonalnego, odpowiedzialnego i pełnego poszanowania dialogu, który przyczyni się do zbudowania społeczeństwa bardziej ludzkiego i wolnego”⁵². Poza językiem prostym i rzeczowym komunikacyjna postawa nauczyciela akademickiego charakteryzuje się empatią. Definiuje się ją jako zdolność do odczuwania emocji i uczuć innych ludzi. Jest zdolnością odnajdywania się w sytuacji wychowanka i identyfikacji z jego bólem lub radością. Empatia to zdolność do dzielenia strachu z cierpiącym, odczuwanie jego problemów w taki sposób, jakby były własnymi problemami⁵³. Empatia zakłada pokorę, która pomaga być blisko ludzi młodych, uwrażliwia na ich rany, pytania i potrzeby⁵⁴.

3. PODSTAWOWE ZASADY PEDAGOGA KSZTAŁTUJĄCE OSOBOWOŚĆ STUDENTÓW

Nauczyciel akademicki zobowiązany jest do uświadamiania studentom istotnych postaw, które kształtują codzienne międzyludzkie odniesienia i mają niewątpliwą wpływ na jakościową realizację dobra wspólnego i dobra osoby ludzkiej. Papież Franciszek podkreślił, że wychowawca nie może być postrzegany jako ekspert od apokaliptycznych diagnoz i sądów, lecz jako radosny promotor dobra, prawdy i piękna⁵⁵. Dlatego nauczyciel akademicki poza kompetentnym przekazem wiedzy zwraca uwagę na wartości, które pomagają być bardziej człowiekiem. W tym kontekście warto przypomnieć wartości oczywiste, ale coraz częściej zapominane. Należą do nich odwaga, przebaczenie i wdzięczność.

3.1. ODWAGA

Wychowanie podopiecznych charakteryzujących się postawą odwagi świadczy o mądrości nauczyciela. Odwaga należy do najistotniejszych elementów osobowości i świadczy o sile przebicia. Z odwagą związana jest umiejętność niepoddawania się wpływom

⁴⁹ Por. Franciszek, adhort. apost. *Evangelii gaudium*, 158.

⁵⁰ Benedykt XVI, *Nowe i kreatywne języki...*, dz. cyt., s. 27.

⁵¹ Por. J. Tischner, *Etyka solidarności*, Kraków 2000, s. 17–18.

⁵² Benedykt XVI, *Przybywam jako przyjaciel i zwiastun Ewangelii. Ceremonia powitalna w Białym Domu, Waszyngton, 16.04.2008*, „L'Osservatore Romano” 5 (2008), s. 40.

⁵³ Por. R. Kapuściński, *Dałem głos ubogim. Rozmowy z młodzieżą*, Kraków 2008, s. 73; R. Nęceł, *Komunikacja medialna w służbie godności osoby ludzkiej*, dz. cyt., s. 118.

⁵⁴ Por. Franciszek, *Rewolucyjny gest Kościoła. Przemówienie do uczestników zgromadzenia generalnego włoskiej Konferencji Instytutów Świeckich (10.05.2014)*, „L'Osservatore Romano” 6 (2014), s. 42.

⁵⁵ Por. Franciszek, adhort. apost. *Evangelii gaudium*, 168.

różnych opinii. Jest to działanie powodowane własnym wewnętrznym rozeznaniem, bez względu na to, czy wyzwoli to gniew, czy aprobatę otoczenia⁵⁶. Przeciwnością odwagi jest tchórzostwo. Jedną z najbardziej wstydlivych wad człowieka, do której nikt nie chce się przyznać. Jest to postawa, która zmusza do ucieczki, wycofania się i pozostawienia bez pomocy drugiego człowieka. Tchórzostwo robi z osoby ludzkiej niewolnika strachu. Tymczasem o sukcesie w życiu decyduje odwaga⁵⁷. Benedykt XVI zauważył, że odwaga niejednokrotnie staje się sprzeciwem i jest wtedy prawdziwa, gdy wypływa z miłości, a miłość wyczuwalna jest w słowach i postawie. Miarą odwagi jest budowanie, wzrost, nie zaś deprecjonowanie i niszczenie⁵⁸. Dodatkowo roztropna odwaga – według Franciszka – powiązana jest ze świętym sprytem, a „święty spryt jest cnotą. Chodzi o ową duchową przebiegłość, która pozwala nam rozpoznać zagrożenia i ich unikać”⁵⁹.

3.2. PRZEBACZENIE

Przebaczenie stanowi drogę do pojednania, które jest realne wtedy, kiedy zbudowane jest na prawdzie. W ten sposób celem przebaczenia staje się właściwie pojęta sprawiedliwość. Chodzi o to, że przebaczenie nie oznacza uniewinnienia. Wręcz przeciwnie – jest potwierdzeniem winy, gdyż wtedy się przebacza, gdy bliźni jest winny. Jednak przebaczenie nie winowajcę oczyszcza, lecz oczyszcza poszkodowanego przed chęcią odwetu⁶⁰.

Dlatego „nie istnieje żadna sprzeczność między sprawiedliwością a przebaczeniem. Przebaczenie bowiem nie usuwa ani nie umniejsza konieczności naprawienia zła, lecz zmierza do ponownego włączenia osób i grup do społeczności, państw do wspólnoty narodów”⁶¹. Chodzi o to, że zło nie istnieje samoistnie. Zło jest wyraźnym brakiem dobra. Pojawia się na dobrym organizmie, stanowiąc cień prawdziwej rzeczywistości⁶². Dobro natomiast ma naturę światła. Jeśli nie stawia się mu przeszkód, rozchodzi się samo przez się. Dobro wypływa z głębokiej wiary. Wystarczy niewiele, aby zmieniło wiele⁶³. Co więcej, przebaczenie jest „siłą komunikacji, komunikacji, która szwankuje, która się przerywa, a którą poprzez wyrażoną i przyjętą skruchę można naprawić i rozwijać”⁶⁴. Dlatego prośba o przebaczenie jest czymś więcej niż tylko wezwaniem moralnym. Jest – w swojej najgłębszej treści – modlitwą eucharystyczną⁶⁵.

⁵⁶ Por. Benedykt XVI, *Światłość świata. Sensacyjny wywiad z papieżem*, Kraków 2011, s. 96.

⁵⁷ Por. E. Staniak, *Pedagogiczne zasady Mistrza z Nazaretu*, Kraków 1995, s. 32–33; R. Nęcek, *Od kapłaństwa do społeczeństwa. Wybrane kwestie z nauki społecznej papieża Franciszka*, Kraków 2014, s. 53.

⁵⁸ Por. Benedykt XVI, *Światłość świata*, s. 96.

⁵⁹ Franciszek, *Idąc za światłem, poszukiwali Światła. Homilia podczas Mszy świętej w uroczystość Objawienia Pańskiego (6.01.2014)*, „L'Osservatore Romano” 2 (2014), s. 41.

⁶⁰ Por. Franciszek, *Nieszczęsny dar wolności*, Kraków 1998, s. 113.

⁶¹ Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju. Przebacz, a zaznasz pokój (1997)*, 5.

⁶² Por. J. Tischner, *Książd na manowcach*, Kraków 2007, s. 130.

⁶³ Por. J. Tischner, *Książd na manowcach*, dz. cyt., s. 132.

⁶⁴ Franciszek, *Przekaz o rodzinie jako uprzywilejowanym miejscu spotkania w bezinteresownej miłości. Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2015*, „L'Osservatore Romano” 3–4 (2015), s. 16.

⁶⁵ Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu. Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, przekł. W. Szymona, cz. 1, Warszawa 2008, s. 140.

3. Wdzięczność

Wychowywanie młodych ludzi do wdzięczności świadczy o wielkości wychowawców. Chodzi o to, że wdzięczność jest dostrzeżeniem dobra, którego doświadcza się od drugiego człowieka. Im bardziej znamy wielkość pomocy, tym lepiej potrafimy dowartościować tego, który dobro wyświadczył. Warto zauważyć, że radość i satysfakcja obdarowanego jest owocem dobrej woli pomagającego. Wdzięczność jest znakiem szacunku dla pracy i czasu drugiej osoby. Jednak wdzięczność jest zjawiskiem najrzadziej spotykanym w przyrodzie, co oznacza, że łatwiej jest brać, a trudniej dziękować⁶⁶. Dlatego nieumiejętność dziękowania papież Franciszek nazywa „prostactwem”⁶⁷. Tymczasem wdzięczność jest kwiatem wyrastającym na szlachetnej ziemi. Jedynie człowiek o szlachetnym sercu potrafi pielęgnować kwiat wdzięczności⁶⁸, gdyż zdaje sobie sprawę z tego, że wdzięczność jest pamięcią serca na przyszłość. Oznacza to, że wdzięczność ma istotny wymiar społeczny, gdyż zjednuje serca i otwiera je na nowe potrzeby. Tak rozumiana wdzięczność charakteryzuje ludzi o otwartym umyśle i wierzącym sercu⁶⁹. Nie trudno więc zrozumieć, że wychowywać mogą jedynie wychowani.

ZAKOŃCZENIE

Reasumując, należy stwierdzić, że postawa moralna i komunikacyjna nauczycieli akademickich ma istotny wpływ na kształtowanie osobowości studentów. Co więcej, między wychowaniem a przekazem jest ścisły związek, gdyż wychowanie umożliwia przekaz, który pozytywnie lub negatywnie wpływa na rozwój i formację młodych ludzi⁷⁰. Choć edukacja – według Franciszka – ulega powszechnej degradacji, a każda próba osiągnięcia jedności jest udaremniana ze względu na interesy, które w większości przypadków z edukacją nie mają wiele wspólnego i trudno jest doprowadzić do uzupełniania się postaw przeciwstawnych⁷¹; to jednak nauczanie zawsze pozostanie wyrazem miłości społecznej. W niej bowiem istnieją paradoksy: im więcej zwraca się uwagi na detale i poszczególne sprawy każdego studenta, tym bardziej „jego działanie wiąże się z tym, co wspólne, co wielkie, z tym, co buduje naród i państwo”⁷².

⁶⁶ Por. R. Nęcek, *Od kapłaństwa do społeczeństwa*, s. 87–88.

⁶⁷ Franciszek, *Niech was będzie słycać. Spotkanie z młodzieżą argentyńską (25.07.2013)*, „L'Osservatore Romano” 8–9 (2013), s. 9.

⁶⁸ Por. Franciszek, *Uczmy się przeproszać i przebaczać sobie nawzajem. Spotkanie z parami narzeczonych (14.02.2015)*, „L'Osservatore Romano” 3–4 (2014), s. 19.

⁶⁹ Por. H. Waldenfels, *Na imię mu Franciszek. Papież ubogich*, przeł. K. Markiewicz, Poznań 2014, s. 52.

⁷⁰ Por. Benedykt XVI, *Wychowanie młodzieży do sprawiedliwości i pokoju. Orędzie na XLV Światowy Dzień Pokoju (1.01.2012)*, „L'Osservatore Romano” 2 (2012), s. 5.

⁷¹ Por. Franciszek, *Prawdziwa władza jest służbą*, tłum. A. Fijałkowska-Żydok, Kraków 2013, s. 90.

⁷² Franciszek, *Prawdziwa władza jest służbą*, dz. cyt., s. 117.

LITERATURA

Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania* (21.01.2008), „L'Osservatore Romano” 4 (2008), s. 4–5.

Benedykt XVI, *Orędzie na XXVII Światowy Dzień Młodzieży* (Watykan, 15.03.2012), „L'Osservatore Romano” 5 (2012), s. 11.

Benedykt XVI, *Elementarz Benedykta XVI – Josepha Ratzingera dla pobożnych, zbuntowanych i szukających prawdy*, wybrał i oprac. M. Zawada, Kraków 2008.

Benedykt XVI, *Uczmy się przeżywać z Chrystusem cierpienia życia chrześcijańskiego. Lectio divina dla duchowieństwa diecezji rzymskiej*, „L'Osservatore Romano” 5 (2010), s. 25.

Benedykt XVI, *Praktykowanie miłości bliźniego jest udziałem w nowej ewangelizacji. Przemówienie do członków Koła św. Piotra z okazji przekazania <obola>* (24.02.2012), „L'Osservatore Romano” 4 (2012), s. 37.

Benedykt XVI, *Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni. Orędzie na 45 Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* (24.01.2011), „L'Osservatore Romano” 3 (2009), s. 4–5.

Benedykt XVI, *Świątłość świata. Sensacyjny wywiad z papieżem*, Kraków 2011.

Benedykt XVI, *Nowe i kreatywne języki, pozwalające prowadzić dialog ze wszystkimi. Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury* (13.11.2010), „L'Osservatore Romano” 1 (2011), s. 27.

Benedykt XVI, *Wychowanie do dobra jest możliwe również w naszych czasach. Przemówienie z okazji przekazania diecezji rzymskiej „Listu o pilnej potrzebie wychowania”* (23.02.2008), „L'Osservatore Romano” 4 (2008), s. 11.

Benedykt XVI, *Konferencja prasowa na pokładzie samolotu lecącego do Meksyku*, „L'Osservatore Romano” 5 (2012), s. 27.

Benedykt XVI, *Przybywam jako przyjaciel i zwiastun Ewangelii. Ceremonia powitalna w Białym Domu, Waszyngton, 16. 04. 2008*, „L'Osservatore Romano” 5 (2008), s. 40.

Benedykt XVI, *Wychowanie młodzieży do sprawiedliwości i pokoju. Orędzie na XLV Światowy Dzień Pokoju* (1.01.2012), „L'Osservatore Romano” 2 (2012), s. 5.

Czyżewski M., *Uprzedzenie*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, red. Z. Bokszański i in., t. 3, Warszawa 2000, s. 273.

Foley J. P., *Bóg w globalnej wiosce. Arcybiskup John Patrick Foley w rozmowie z Ulrichem Bobingerem*, tłum. M. Rodkiewicz, Kraków 2002.

Franciszek, *Między godnością i transcendencją. Przemówienie w Parlamencie Europejskim* (25.11.2014), „L'Osservatore Romano” 12 (2014), s. 12.

Franciszek, *Prawdziwa władza jest służbą*, tłum. A. Fijałkowska-Żydok, Kraków 2013.

Franciszek, *Niech was będzie słychać. Spotkanie z młodzieżą argentyńską* (25.07.2013), „L'Osservatore Romano” 8–9 (2013), s. 9.

Franciszek, *Uczmy się przeproszać i przebaczać sobie nawzajem. Spotkanie z parami narzeczonych* (14.02.2015), „L'Osservatore Romano” 3–4 (2014), s. 19.

Franciszek, *Przekaz o rodzinie jako uprzywilejowanym miejscu spotkania w bezinteresownej miłości. Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2015*, „L'Osservatore Romano” 3–4 (2015), s. 16.

Franciszek, *Apokalipsa, która nie nastąpi. Przemówienie do przedstawicieli świata akademickiego i kultury*, „L'Osservatore Romano” 11 (2013), s. 28.

Franciszek, *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium*, Watykan 2013.

Franciszek, *Rewolucyjny gest Kościoła. Przemówienie do uczestników zgromadzenia generalnego włoskiej Konferencji Instytutów Świeckich* (10.05.2014), „L'Osservatore Romano” 6 (2014), s. 42.

Franciszek, *Wy jesteście zwiastunami nadziei. Spotkanie z młodzieżą z diecezji Piacenza-Bobbio* (28.08.2013), „L'Osservatore Romano” 10 (2013), s. 49.

Gurba K., *Prawo galaktyk do powrotu*, [w:] *W prostocie prawdy, w pokorze miłości. Studia i materiały dedykowane ks. prof. zw. dr hab. Janowi Walowi*, red. T. Borutka i in., Kraków 2009, s. 253–267.

Jan Paweł II, Konstytucja apostołska *Sapientia christiana*, Watykan 1979.

Jan Paweł II, Orędzie na Światowy Dzień Pokoju, *Przebacz, a zaznasz pokoju (1997)*.

Kapuściński R., *Dalem głos ubogim. Rozmowy z młodzieżą*, Kraków 2008.

Kowalski J., *Moralność*, [w:] Jan Paweł II, *Encyklopedia nauczania moralnego*, red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Radom 2005, s. 339–340.

Kucharska E., *Komunikacja interpersonalna*, [w:] *Pracownik socjalny wobec wyzwań współczesności*, red. T. W. Gierat, E. Kucharska, A. Grudziński, Kraków 2012, s. 356.

Lombardi F., *Uffici stampa nella Chiesa (Fatima, 10.09.2009)*, wykład niepublikowany, Fatima 2009.

Marody M., *Postawa. Zawartość znaczeniowa pojęcia*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, red. Z. Boksański i in., t. 3., Warszawa 2000, s. 152.

Nęcek R., *Komunikacja medialna w służbie godności osoby ludzkiej w świetle nauczania społecznego Kościoła*, [w:] *Godność w perspektywie nauk*, red. H. Grzmil-Tylutki, Z. Mirek, Kraków 2012, s. 115–129.

Nęcek R., *Sieci społecznościowe nowym miejscem ewangelizacji w edukacji Księży Rogacjonistów*, [w:] *Pedagogia duszpasterstwa św. Hannibala Maria di Francia*, red. E. Kucharska, R. Nęcek, Kraków 2014, s. 50–69.

Nęcek R., *I network sociali come nuovo logo di Evangelizzazione nell'educazione Dei Padri Rogazionisti*, [w:] *Opziona preferenziale per i poveri S. Annibale Maria di Francia*, a cura di R. Nęcek, E. Kucharska, Roma 2014, s. 43–62.

Nęcek R., *Od kapłaństwa do społeczeństwa. Wybrane kwestie z nauki społecznej papieża Franciszka*, Kraków 2014.

Ratzinger J., *Europa Benedykta w kryzysie kultur*, przekł. W. Dzieża, Częstochowa 2005.

Staniek E., *Wychowawca – zawód czy powołanie?*, „Przebudzenie” 10 (1996), s. 21–22.

Staniek E., *W poszukiwaniu mądrości*, Kraków 2004.

Staniek E., *Pedagogiczne zasady Mistrza z Nazaretu*, Kraków 1995.

Tischner J., *Jak żyć?*, Wrocław 1994.

Tischner J., *Nieszczęsny dar wolności*, Kraków 1998.

Tischner J., *Etyka solidarności*, Kraków 2000.

Tischner J., *Książka na manowcach*, Kraków 2007.

Turowski J., *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Lublin 1993.

Waldenfels H., *Na imię mu Franciszek. Papież ubogich*, przeł. K. Markiewicz, Poznań 2014.